

Сорт встречается на виноградниках Джульфинского района. Изучен на коллекционном винограднике НПО "Араз" им. академика Г.А.Алиева. Хануми по ботаническим признакам относится к Эколого-географической группе восточных сортов винограда.

Сорт среднерослый. К моменту листопада побеги вызревают на 80-85 %, при их общей длины 130-135 см. Взревшие побеги светло-желтые. Листы средней величины, округлый, пятилопастный, слегка рассеченный. Верхняя поверхность гладкая, темно-блестящая. Верхние и нижние вырезки мелкие, открытые. Черешковая выемка открытая с круглым дном.

Зубчики на концах лопастей слабо заметные. Нижняя поверхность листа голая. Черешок короче срединной жилки, светло-зеленый.

Тип цветка обоеполый.

Гроздь довольно крупная, длиной 24-25 см, шириной 17-18 см, цилиндроконическая, иногда бесформенная, ножка грозди короткая, светло-коричневая. Средний вес грозди 225 г.

Ягода средней величины (длина 17-18 мм, ширина 13-14 мм), зеленовато-желтая, покрыта густым восковым налетом.

Кожица тонкая, но довольно прочная, мякоть плотная, хрустящая, сочная, вкус земляничный. Сок светло-желтый.

Семян в ягоде два, иногда три и четыре.

Хануми относят к сортам позднего периода созревания. Вегетационный период от распускания

почек до полного созревания ягод длится 158-160 дней при сумме температур 3660 - 3680 °C. Полная зрелость в городе Нахчыван наступает в конце второй декады сентября.

При культивировании сорта на трех проводочных шпалере с площадью питания куста 3x2 м и большей веерной формировки урожайность достигает 215-220 ц с 1 га.

По механическому составу грозди Хануми является типично столовым сортом. При полной зрелости ягоды накапливают 18,7-19,0% сахара с titруемой кислотностью 3,5 г / л.

Сорт используется для местного потребления в свежем виде.

Хэзани и Хануми заслуживают распространения в большинстве южных регионах Азербайджанского Республики.

D.NADCAFOV THE LATERIPEN KINDS OF GRAPE IN NAKHIJHEVAN AR

There are many valuable kinds of grape ripening on the different period of year dispose in Nakhijhevan AR. The kinds jhazani and jhanimi are spejialy valuably. The both of aborigines kinds of grape in the jollejtion of vineyard by SPU "Araz" named akad. G. Ali-ev and jomposited their botanijal desjriptions. The both kinds of grape wide-spread in the southern regions of Azerbaican.

УОТ 636.088.5

QƏRB BÖLGƏSİNDƏ MÜXTƏLİF QAN DƏRƏCƏLİ İNƏKLƏRİN MƏHSULDARLIQ ƏLAMƏTLƏRİNİN QARŞILIQLI ƏLAQƏSİ

Z.V.QULİYEV, dissertant
AzET Heyvandarlıq İnstitutu

Məhsuldarlıqda məhsuldarlıq əlamətləri dedikdə, ilk növbədə süd və ət, sonra isə onlardan hasil olan süd və ət məhsulları nəzərdə tutulur. Bunlardan ən başlıcası süd sayılır. Süd, həm insanların, həm də öz balasının qidalanması üçün heyvanların əsas və əvəzolunmaz qida məhsuludur. Məhz buna görə antik filosoflar südü "ağ qan" adlandırmaqla heç də yanılmamışlar. İ.P.Pavlovun təbirincə isə "süd, təbiət tərəfindən yaradılan" ən yüngül qidadır.

Südlük qaramalın əsas seleksiya və məhsuldarlıq əlaməti olan südün miqdarı, kimyəvi tərkibi və fiziki xassələri müxtəlif səviyyəli dəyişkənliklərə uğrayır. Bunlara cins, cinslilik (qan) dərəcəsi, ilin fəslı, inəyin yaşı, boğazlıq dövrü və əlbəttə ki, yemləmə və saxlama şəraiti aiddir.

Axırncı - yemləmə faktoru inəyin süd məhsuldarlığının 70%-ni, qalan 30%-ni isə onun irsi mümkünüyünü (genetik potensialını) müəyyən edir. Bunlar inəyin geniş sağım adlanan üsulunun tətbiqi sayəsində mümkünləşir.

Cənş sağım dedikdə inəyin istifadəsində və sağımında onun yemlənməsi, ona saxlanma şəraitinin yara-dılması ilə öz irsi potensial qabiliyyətinin konkret tam laktasiya şəraitində saxlanması nəzərdə tutulur ki, buna laktasiyanın sabitliyi deyilir.

Müzakirə olunan məsələni öyrənmək üçün xanlar rayonunun "Atatürk" Şirkətində yetişdirilən qara ala və qonur qafqaz inəklərinin holştin-friz törədicilərinin dərin dondurulmuş sperması ilə süni mayalanmasından alınan tam yaşlı təmiz qanlı südlük və mələz südlük-ətlik

inəklərinin iki il adi təsərrüfat və yaxşılaşdırılmış şəraitdə məhsuldarlıq göstəriciləri öyrənilmişdir. Analox prinsipinə rəyət olunan təcrübənin bu nəticəsi aşağıdakı I cədvəldə öz əksini tapmışdır.

Yemləmə səviyyəsindən asılı olaraq inəklərin seleksiya əlamətlərinin mütləq göstəriciləri arasındakı fərq, onların yalnız məhsuldarlıq səviyyəsindən deyil, həmçinin saxlanma şəraitindən asılı olmuşdur. Belə ki, adi, təsərrüfat şəraitində saxlanan təmizqanlı və mələz inəklərin süd məhsuldarlığı arasında yaranan orta statistik fərq 770 kq, yaxşılaşdırılmış şəraitdə 864 kq, cins arası fərq isə müvafiq olaraq 897 və 803 kq həddində olmaqla bütün hallarda orta statistik meyarın ən yuxarı həddi ilə xarakterizə olunurlar ($P < 0,001$). Lakin bununla belə, məhsuldarlığın digər göstəriciləri - süddə yağ faizi və diri çəkiyə görə nə cins arası, nə də saxlama şəraitindən asılı olmamışdır ($P < 0,001$). Yalnız mələz inəklərdə süddə yağın nisbi miqdarında yuxarı statistik fərq (6,51, $P < 0,001$) qeydə alınmışdır. Bunlar əlbəttə, süd məhsuldarlığının bütün hallarda yuxarı, süddə yağ və diri çəkini isə nisbətən aşağı dəyişkənliyə malik olmaları ilə xarakterizə olunurlar.

Cədvəl 1.

Təmizqanlı və mələz inəklərin məhsuldarlıq göstəriciləri (n=10)

Konstatlar	Təmiz qanlılar			Mələzlər		
	Sağım, kq	Yağ, %	Diri çəki	Sağım, kq	Yağ, %	Diri çəki
Təsərrüfat şəraitində						
M	2613	3,71	460	1843	3,82	410
$\pm m$	55,4	0,09	7,62	46,0	0,04	7,10
σ	166	0,26	22,8	138	0,13	21,3
S, %	6,36	7,01	4,96	7,49	3,40	5,21
Yaxşılaşdırılmış şəraitdə						
M	3510	3,90	470	2646	3,97	425
$\pm m$	48,0	0,05	4,10	40,6	0,06	5,60
σ	144	0,13	12,2	122	0,17	16,8
S, %	4,10	3,43	2,60	4,60	4,23	3,95

rakterizə olması faktları ilə izah olunmalıdır. Yəni, inəklərin saxlanma şəraitinin yaxşılaşdırılması ilə, onların məhsuldarlıq əlamətlərinin sabitləşməsi meyli artır.

Heyvanların faydalı və bioloji-təsərrüfat keyfiyyətlərinin öyrənilməsində seleksiya əlamətlərinin qarşılıqlı əlaqəsinin araşdırılmasının böyük əhəmiyyəti vardır. Bu əlaqə bioloji statistikada korrelyasiya yolu ilə öyrənilir.

Korrelyasiyanın bir neçə növü vardır. Onlardan biri maraqlandıran funksional korrelyasiyadır. Yəni, bir əlamətin artıb-azalması, onunla əlaqədar olan digər əlamətin artıb-azalması ilə müşayiyyət olunur. Korrelyasiyanın qiyməti (dərəcəsi) sıfırdan vahidə qədər əmsalla və ya sıfırdan 100-ə qədər faizlə ifadə olunur. Onun istiqaməti isə düz və əks istiqamətli ola bilər.

Zootexnikayada qəbul olunan qaydaya görə

südlük maldarlıqda iri çəkili inək daha yüksək səviyyəli süd məhsuldarlığına malik olurlar. Yəni, eyni şəraitdə inəyin diri çəkisi artdıqca, onun illik süd məhsuldarlığı da yüksək olur. Lakin, çəki ilə südlülük arasında belə müsbət əlaqədarlıq, inəyin müəyyən çəki həddinə çatması ilə qurtarır və bu həddən artıq diri çəki, inəyin məhsuldarlıq istiqamətini ətliyə tərəf dəyişdirir və belə halda süd məhsuldarlığı aşağı düşür.

Maldarlıqda korrelyativ əlaqədarlığın səviyyəsi və istiqaməti digər məhsuldarlıq əlamətləri üçün də səciyyəvidir. Aparığımız tədqiqatda müxtəlif yemləmə şəraiti

Cədvəl 2.

Təmizqanlı və mələz inəklərdə məhsuldarlıq əlamətlərinin qarşılıqlı əlaqəsi

Əlamətlər	Təmizqanlı		Mələz	
	Adi şərait	Yaxşılaşdırılmış şərait	Adi şərait	Yaxşılaşdırılmış şərait
Sağım, kq - diri çəki, kq	+0,54	+0,48	+0,64	+0,56
Sağım, kq - yağ, %	-0,37	-0,41	+0,26	+0,34
Sağım, kq - zülal, %	-0,34	-0,21	-0,42	-0,21
Yağ, % - zülal, %	+0,63	+0,71	+0,57	+0,68

tində saxlanan inəklərin məhsuldarlıq əlamətləri arasındakı korrelyasiya əmsallarının dinamikası, onların cinsindən asılı olaraq aşağıdakı kimi olmuşdur (cədvəl 2).

Müxtəlif qan dərəcəsinə malik olan inəklərdə 305 günlük süd sağımı ilə diri çəki arasındakı korrelyativ əlaqə hər iki cinsdə orta hədd daxilində tərəddüd etməklə istiqaməti müsbətdir.

Lakin bu səviyyə müvafiq yemləmə şəraitində hər iki cinsdə yaxşılaşdırılmış şəraitdə nisbətən bir qədər aşağı düşmüşdür - təmiz qanlılarda +0,54 +0,48-ə və mələzlərdə +0,64 +0,56. bu azalma eynilə süd sağımı ilə süddə ümumi zülal faizinə də aiddir və özü də bu əlaqə əks istiqamətdə olması ilə xarakterizə olunur. Sağım ilə yağ faizi arasındakı korrelyasiya əmsalı hər iki cinsdə yaxşılaşdırılmış şəraitdə əks istiqamətdə artmışdır. Diqqəti çəkən əsas cəhət süddə yağ və ümumi zülalların nisbi miqdarının hər iki cinsdə yaxşılaşdırılmış şəraitdə yüksək olmasıdır, ancaq bu artım daha çox funksional xarakter daşıyır.

Aparılan tədqiqatda mübahisə doğuran məsələ sağım ilə süddə yağla və ümumi zülalın arasındakı əlaqənin mənfi olmasıdır. Doğrudur, bu barədə müxtəlif tədqiqatlarda qəbul olunmuş dəqiq məlumat yoxdur. Çünki, bu əlaqələr arasındakı korrelyativ əlaqənin istiqaməti və dərəcəsini təcrübədə nəzərə alınan və hətta alınmayan faktorlardan asılıdır. Bizim təcrübədə hər iki halda hər iki cinsdə əlaqədarlığın zəif olması, onların arasındakı statistik fərqi aşağı olmasından asılı olmasıdır. Mələzlərin müxtəlif şəraitdə südlə yağı arasında olan ortadan aşağı olsa da, müsbət korrelyasiya bunu deməyə əsas verir.

ƏDƏBİYYAT

1. Abdullayev Q.Q., Salmanov Z.M., Kənd təsərrüfatı heyvanlarının yetişdirilməsi, Bakı, 1997.
2. Bayramov V.Ə., Abadov A.A., Azərbaycan maldarlığı, Bakı, 1987.
3. Kalaşnikov A.P. Zootexnikin məlumat kitabı, Moskva, 1986.
4. Verdiyev Z.Ə. Maldarlıq, I, II, III hissələr, Bakı, 1965, 1969, 1975.
5. Ağabəyli A.Ə. Kənd təsərrüfatı heyvanlarının yetişdirilməsi, Bakı, 1975.